

Ontwikkelingen van (post)academisch onderwijs in de ouderenpsychologie in Nederland, België en de Verenigde Staten

➤ Bas van Alphen, Luc Van de Ven & Erlene Rosowsky

Het *Tijdschrift voor Ouderenpsychologie* richt zich op wetenschappelijke ontwikkelingen in de ouderenpsychologie en de praktische implicaties hiervan voor psychologen die werken in de ouderenzorg. Onderzoeksthema's en kwesties die hierbij centraal staan, omvatten de diagnostiek en behandeling van psychische stoornissen, preventie en educatie, samenwerking binnen zorgnetwerken en psychosociale uitdagingen op latere leeftijd. Het tijdschrift beoogt daarmee een duidelijke verbindende rol tussen wetenschappelijke ontwikkelingen en praktijkervaringen. Bovendien wordt gestreefd dat het tijdschrift bijdraagt aan onderwijs door actuele wetenschappelijke inzichten toegankelijk te maken, die direct kunnen worden geïntegreerd in opleidingsprogramma's. Hiermee wordt het kritisch denken bij studenten gestimuleerd door hen bloot te stellen aan praktijkgerichte gevalsbeschrijvingen alsmede discussies over innovatieve benaderingen in de ouderenzorg. Daarnaast wordt geambieerd dat het tijdschrift een inspiratiebron vormt voor docenten om theorie en praktijk te verbinden en studenten voor te bereiden op de complexe vraagstukken binnen de ouderenzorg. Maar hoe zit het met de (post)academische opleidings-

mogelijkheden op het gebied van ouderenpsychologie in Nederland, België en de Verenigde Staten?

NEDERLAND

Bij de Nederlandse universiteiten wordt ouderenpsychologie nauwelijks behandeld binnen de driejarige bachelor psychologie en bestaat er geen specifieke een- of tweejarige master in dit vakgebied. Ook in de tweejarige postacademische en tevens generalistische beroepsopleiding tot gezondheidszorgpsycholoog (GZ-opleiding) wordt weinig tijd aan ouderenpsychologie besteed. Uit een rondvraag van de sectie Ouderenpsychologie van het NIP bleek dat van de 480 uur formeel onderwijs in de GZ-opleiding de meeste opleidingsinstituten slechts twaalf tot achttien uur aan ouderen gerelateerde thema's besteden (Van Alphen e.a., 2023). Ook als de plannen voor het programma Adaptieve Psychologische Vervolgopleidingen (APV) doorgaan, met een selectieve master die direct aansluit op de GZ-opleiding, zal meer aandacht voor ouderenpsychologie nodig zijn vanwege de nadruk op het levensloop-perspectief en daarmee de focus op diverse leeftijdsgroepen.

Na de GZ-opleiding is er de mogelijkheid om te specialiseren tijdens de vierjarige opleiding tot klinisch psycholoog of klinisch neuropsycholoog. Beide postacademische beroepsopleidingen zijn gericht op het verwerven van diepgaande kennis en klinische vaardigheden om complexe psychische stoornissen bij specifieke doelen leeftijdsgroepen te diagnosticeren en te behandelen. Daarnaast worden vaardigheden ontwikkeld op het gebied van management en wetenschappelijk onderzoek. Wederom wordt ook in deze twee specialismeopleidingen relatief weinig aandacht besteed aan ouderen. Wel biedt RINO Zuid binnen de opleiding tot klinisch psycholoog de mogelijkheid om te specialiseren in ouderenzorg via een gerichte leerroute, met passend cursorisch onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en managementopdrachten binnen dit domein. Deze profilering wordt erkend met de aantekening ‘ouderenzorg KP’ op het getuigschrift. Echter, een zelfstandig specialisme in de ouderenpsychologie – volledig gericht op de complexiteit en diversiteit van actuele vraagstukken binnen dit vakgebied – ontbreekt tot op heden (Van Alphen, Van den Broek & Verbeek, 2023).

BELGIË

De organisatie van de opleidingen voor psychologen aan Nederlandstalige universiteiten in België, in het bijzonder Vlaanderen, verschilt enigszins van die in Nederland. Toch is er één opvallende overeenkomst: de minimale aandacht voor de (klinische) ouderenpsychologie. Zowel in de bachelor- als in de masteropleidingen krijgt ouderenzorg slechts beperkte aandacht, vaak binnen een module zoals ‘levensloopspsychologie’ of ‘ontwikkelingspsychologie’ en dan meestal pas in het laatste college-uur. Gezien de volle breedte van de levensloop vormt dit een opmerkelijke disbalans die meer aandacht verdient.

In de masteropleiding klinische psychologie maken studenten slechts sporadisch kennis met ouderen, bijvoorbeeld tijdens een gastcollege of via een optioneel vak of practicum – voor zover een universiteit dit al aanbiedt. In de praktijk komt dit vaak neer op hoogstens één onderwijsmodule per masteropleiding. Dit fragmentarische en onvolledige aanbod vraagt veel doorzettingsvermogen van studenten die zich willen specialiseren in het werken met ouderen. Ook stageplaatsen gericht op ouderenzorg zijn schaars. Gezien de demografische ontwikkelingen is deze situatie zorgwekkend (Van de Ven & Van Assche, 2020).

Wat betreft wetenschappelijk onderzoek zien we een lichte toename in het aantal PhD- en masterscripties over klinische vraagstukken bij ouderen (Van Assche & Van de Ven, 2022). Toch ontbreekt een master, zowel qua opleiding als qua onderzoek, specifiek gericht op ouderen. Dit blijft in België – ondanks eerdere pleidooien – voornamelijk afwezig.

Ook binnen postacademische opleidingen, zoals permanente vormingen in klinische neuropsychologie, psychodiagnostiek en diverse therapieopleidingen, is de aandacht voor ouderen vaak beperkt. Toch zien we ook hier voorzichtig een positieve ontwikkeling, met enkele initiatieven om het werken met ouderen vaker op de onderwijsagenda te zetten.

VERENIGDE STATEN

Ook in de Verenigde Staten is de situatie in het aanbod van psychologische zorg niet erg verschillend van die in Nederland en België. In alle klinische vakgebieden van de psychologie is er een aanzienlijke kloof tussen wat nodig is en wat beschikbaar is aan zorg voor en behandeling van ouderen, en deze kloof wordt groter.

In de VS vereist de universitaire klinische psychologieopleiding geen gespecialiseerde cursussen over de geestelijke gezondheid van ouderen, afgezien van wat wordt behandeld in een verplichte cursus over levensloopspsychologie. Deze cursus bevat meestal een of twee onderdelen specifiek over ouderen.

Postacademische scholing in de VS bestaat uit wetenschappelijk onderzoek (PhD-programma's), praktische en klinische vaardigheden (PsyD-programma's) en specialisatiegebieden, gericht op onder meer de klinische, neuro- of ouderenpsychologie. Universiteiten die een vijfjarige specialisatie in de ouderenpsychologie aanbieden, hebben over het algemeen uitstekende opleidingsprogramma's. De *American Psychological Association* stelt strenge eisen aan permanente educatie om de licentie in ouderenpsychologie te behouden; deze moet elke twee jaar worden vernieuwd. Daarnaast kunnen klinisch psychologen met ruime werkervaring in de ouderenzorg ervoor kiezen om via de *American Board of Geropsychology* een zogenaamde (ABGERO) Board-certificering te behalen onder toezicht van de *American Board of Professional Psychology* (ABPP). Het behalen van deze certificering bevestigt dat een psycholoog voldoet aan hoge professionele normen binnen dit gespecialiseerde vakgebied en beschikt over geavanceerde kennis en vaardigheden in de zorg voor ouderen.

Helaas is *ageism* alomtegenwoordig en hardnekkig. Het blijft moeilijk om studenten te motiveren om zich in dit vakgebied te specialiseren. Tijdens introductiebijeenkomsten voor nieuwe studenten wordt gevraagd wie geïnteresseerd is om met ouderen te werken, zelfs als ze niet willen specialiseren in dit gebied. Slechts weinig handen gaan dan omhoog. Ondanks de demografische verschuiving naar een oudere populatie is dit door de jaren heen niet veranderd.

CONCLUSIE

De beperkte academische opleidingsmogelijkheden in ouderenpsychologie in Nederland, België en de Verenigde Staten staan in scherp contrast met de wereldwijde demografische groei van de oudere bevolking, de toenemende zorgbehoefte en de complexiteit van ouderenzorg. Niet alleen in de VS, maar ook in Nederland en België bestaat er op het gebied van psychologische diagnostiek, (mediatieve) behandeling en ondersteuning voor ouderen een aanzienlijke kloof tussen vraag en aanbod. Dit probleem wordt steeds urgenter door de voortdurend stijgende vergrijzing.

Terwijl in Nederland en België een gespecialiseerd vakgebied op het gebied van ouderenpsychologie ontbreekt, biedt de Verenigde Staten wél mogelijkheden tot specialisatie. Momenteel worden in Nederland vanuit het Consortium Klinische Ouderenpsychologie eerste stappen ondernomen richting de aanvraag van een nieuw specialisme: de klinisch ouderenpsycholoog. Uit een recente behoeftepeiling onder 166 psychologen werkzaam in de Nederlandse ouderenzorg blijkt in ieder geval dat er voldoende animo is voor een nieuw specialisme op het gebied van de ouderenpsychologie (Van Alphen e.a., 2023).

Naast de uitbreiding van opleidingsmogelijkheden is de beperkte zichtbaarheid van ons vakgebied onder studenten een belangrijk aandachtspunt. Het is zaak om al vanaf de bacheloropleiding studenten enthousiast te maken voor ons beroep, dat niet alleen verrijkend en betekenisvol is, maar ook cruciaal voor de toekomst en vol boeiende uitdagingen.

Het *Tijdschrift voor Ouderenpsychologie* beoogt niet alleen een bijdrage te leveren aan de vakliteratuur en (post)academische onderwijsdoeleinden, maar streeft ook naar een journalistieke en enthousiasmerende

stem aan de voldoening en vreugde van een psychologische carrière in de ouderenzorg.

REFERENTIES

Van Alphen, S.P.J., Van den Broek, A., & Verbeek, H. (2023). De tijd is rijp om te specialiseren in de ouderpsychologie. *De Psycholoog*, 57(1), 40-47.

Van Alphen, S.P.J., Van Cuylenborg, H., Van Doormaal, A., Van Dijk, S.D., Hoogenhout, E., Gerritsen, D., Van Kordenoordt, M., Prick, A.E., Teunisse, S., & Verbeek, H. (2023). Opinie vanuit het werkveld over specialiseren in de ouderpsychologie. *De Psycholoog*, 58(12), 32-37.

Van Assche, L. & Van de Ven, L. (2022). *Handboek Klinische Ouderpsychologie*. Antwerpen/'s-Hertogenbosch: Gompel&Svacina.

Van de Ven, L. & Van Assche, L. (2020). Klinische Ouderpsychologie: verleden, heden en toekomst. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 50(3), 190-200.

AUTEURS

- > **Prof. dr. Bas van Alphen**, bijzonder hoogleraar klinische ouderpsychologie, Vrije Universiteit Brussel; hoofd Topklinisch centrum voor ouderen met persoonlijkheidsstoornissen, Mondriaan, Heerlen-Maastricht; hoofdredacteur *Tijdschrift voor Ouderpsychologie*.
- > **Luc Van de Ven**, klinisch ouderpsycholoog, UPC KU Leuven; redactielid *Tijdschrift voor Ouderpsychologie*.
- > **Erlene Rosowsky**, Em. Professor, PsyD. Ouderpsychologie Harvard Medical School, William James College, Boston, Verenigde Staten.

Wilsbekwaamheid beoordelen in de Psychiatrie

Theorie & Praktijk

Congres 1 oktober

Voorkomen en verminderen van onvrijwillige zorg

Begrijp ontregelend gedrag, versterk je team, voorkom dwang

Tweedaagse cursus start op 14 oktober

Het is mooi geweest!

Zelf beslissen over je levenseinde in medisch-ethisch en psychosociaal perspectief

Congres op 31 oktober

Ouderpsychiatrie voor verpleegkundigen

Verdieping in psychiatrische ziektebeelden - voor verpleegkundigen

Driedaagse cursus start op 5 november

Terminale zorg bij wilsonbekwaamheid

Zorgvuldigheidseisen voor (intermitterende) sedatie, STED en euthanasie
Cursus op 5 november

Wilsonbekwaamheid

Theorie en praktijk

Congres op 12 november

Grijs en van de wijs

Ouderpsychiatrie in de praktijk

Congres op 13 november

Leefstijl in de spreekkamer

Praktische interventies voor de zorgpraktijk

Cursus op 2 december

Medilex

onafhankelijke nascholing voor zorgprofessionals